

Історія

УДК 94(477):341.33”192”

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15591231>

**Міжнародні контакти Українського Товариства Червоного Хреста
(1920-і рр.)**

Олександр Даниленко,

доктор історичних наук, професор,

професор кафедри новітньої історії України,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка,

Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-9246-6574>

Святослав Даниленко,

кандидат історичних наук, доцент,

доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін,

Український державний університет імені Михайла Драгоманова,

Київ, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-0370-544X>

Прийнято: 20.05.2025 | Опубліковано: 31.05.2025

Анотація: У статті розкривається міжнародна взаємодія Українського Товариства Червоного Хреста (УТЧХ) в 1920-і роки. Показано, що після створення 18 квітня 1918 р. Українського Товариства Червоного Хреста – першочерговими завданнями було визначено: допомога військовополоненим, піклування про інвалідів та дітей-сиріт, боротьба з голодом та епідеміями, організація госпіталів, притулків, пунктів харчування.

Метою дослідження є відтворити міжнародну співпрацю УТЧХ. Застосовані методи: порівняльно-історичний, хронологічний, синхронний, структурно-системний – дозволяють показати різнобічну діяльність, співпрацю з іншими організаціями і товариствами, взаємодію з державними органами, ефективність роботи Товариства протягом вказаного періоду.

Результати дослідження свідчать, що діяльність української червонохресної організації була важливою і продуктивною в 1920-ті роки, а міжнародні об'єднання – Американська Адміністрація Допомоги (АРА), «Джойнт», Американська менонітська допомога, місія Фрїттьйофа Хансена, Міжнародна спілка допомоги дітям та ін. – здійснювали пряму комунікацію з Українським Товариством ЧХ, вони працювали через його мережу та за його підтримки. Наголошено, що в країнах Європи, а також в Сполучених Штатах і в Канаді – перебували офіційні представники УТЧХ. В статті підкреслюється, що контакти Українського Товариства ЧХ з міжнародними організаціями у 1918–1923 роках були ефективними та своєчасними, оскільки воно мало відносну самостійність. Вказується, що УТЧХ видавало «Бюлетень», де вміщувались огляди червонохресного руху за кордоном, хроніка про діяльність МЧХ, Уповноваженого радянського Товариства Червоного Хреста за кордоном тощо. Акцентується на тому, що друга половина 1920-х рр. була менш діяльною для УТЧХ в міжнародній сфері (порівняно з першою половиною 1920-х рр.), що загалом було притаманно і для міжнародних організацій.

Ключові слова: міжнародна комунікація, міжнародні зв'язки, міжнародна співпраця, Українське Товариство Червоного Хреста, Український Червоний Хрест, Червоний Хрест.

International connections of the Ukrainian Red Cross Society (1920s)

Oleksandr Danylenko,

Doctor of Sciences in History (Dr. Hab. in History), Professor,
Department of Modern History of Ukraine,
Taras Shevchenko National University of Kyiv,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-9246-6574>

Sviatoslav Danylenko,

Candidate of Sciences in History (Ph. D. in History), Docent,
Department of Source Studies and Special Historical Disciplines,
National Pedagogical M.Drahomanov University,
Kyiv, Ukraine, <https://orcid.org/0000-0002-0370-544X>

***Abstract:** The article explores the international relations of the Ukrainian Red Cross Society (URCS) in the 1920s. It shows that after the establishment of the URCS on April 18, 1918, its primary tasks included assisting prisoners of war, caring for the disabled and orphans, combating famine and epidemics, organizing hospitals and shelters, managing food stations.*

The aim of the study is to reconstruct the international cooperation of the URCS. The methods used – comparative and historical, chronological, synchronous, structural, and systemic – allow us to highlight the URCS's activities, its cooperation with other organizations and societies, interactions with government agencies, and the effectiveness of its work during the period.

The study results show that the URCS's charitable work was important and productive in the 1920s. International organizations, such as the American Relief Administration (ARA), «Joint», International Workers' Aid, American Mennonite Aid, the Fridtjof Nansen Mission, International Save the Children, and others,

maintained direct communication with the Ukrainian Red Cross Society and worked through its structures or with its assistance. It is noted that in European countries, as well as in Canada and the U.S., there were official representatives of the URCS.

The authors emphasize that the contacts between the Ukrainian Red Cross Society and international organizations during the war and famine were constructive and efficient, as the Ukrainian society had relative independence. It is also pointed out that the URCS published the «Bulletin», which contained reviews of the Red Cross movement abroad, chronicles of the activities of the ICRC, the Commissioner of the Soviet Red Cross Society abroad, and other relevant information. The authors emphasize that the second half of the 1920s shows less international activity by the URCS compared to the previous years, which was a common trend among international organizations at the time.

Keywords: *international communication, international relations, international cooperation, Ukrainian Red Cross Society, Ukrainian Red Cross, Red Cross.*

Постановка проблеми. Між сучасними подіями, що відбуваються на території України, і подіями, які розгортались в першій третині ХХ ст. – можна провести немало паралелей. Відтак, для кращого розуміння складних і суперечливих тогочасних історичних процесів внутрішньої і зовнішньої політики – важливо дослідити міжнародну активність УСРР, зокрема і через аналіз діяльності Українського Товариства Червоного Хреста (УТЧХ).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зацікавленість вітчизняних істориків часами української революції 1917–1921 рр. та наступним періодом кардинальних перетворень переважно виявляється в дослідженні питань, пов'язаних з масштабними воєнно-політичними і соціальними трансформаціями. Однак, діяльність гуманітарно-допомогових товариств у цей складний історичний період, зокрема їх міжнародні контакти – все ще не

досить вивчений, але дуже важливий аспект, оскільки і зараз Україна потребує координації міжнародних зусиль в цій сфері. Однією з малодосліджених є міжнародна взаємодія УТЧХ у 1920-і рр. В українській історіографії є праці, що стосуються діяльності Російського товариства Червоного Хреста [1; 18]. Радянська історіографія наголошувала передусім на загальносоюзних здобутках червонохресної організації. Цінну інформацію містять перші публікації з історії УТЧХ, однак аналізуючи їх – необхідно пам'ятати, що авторами були не кваліфіковані вчені, а сучасники чи співробітники Товариства [12; 30].

В сучасній вітчизняній історіографії фактично немає, за невеликим винятком, комплексних монографічних досліджень і дисертацій з історії УТЧХ, зокрема сфери міжнародної співпраці. Все ж, потрібно вказати дисертаційні роботи О.Грибан [6], С.Кармалюка [22], Т.Литовченка [24], де показані окремі напрями діяльності УТЧХ, втім детально не розкрито міжнародну комунікацію Товариства. Значний масив документів і літератури було залучено для підготовки дисертації О.Ящук, однак хронологічні межі (1922-2014) – вказують, що кожний функціональний період УТЧХ може стати предметом більш глибокого вивчення [36]. Окремі сюжети, пов'язані з міжнародними зв'язками товариств ЧХ містить дисертація О.Ю.Карабіна (2025 р.), однак вони важливі для кращого розуміння структури МЧХ загалом і розгортання міжнародної співпраці в цілому, оскільки його дослідження стосується попереднього періоду (1914–1918 рр.) [21]. Цікавою для даного напрямку пошуку є стаття М.Рожкова, оскільки автор намагався розглянути багато аспектів міжнародної комунікації Червоного Хреста УСРР у вказаний період і, таким чином, задав кілька векторів для майбутніх досліджень [27]. Змістовна монографія І.Матяш [25] на широкій джерельній базі розкриває зв'язки іноземних представництв з владою в радянській Україні, однак діяльність червонохресних товариств і міжнародна співпраця окреслена в контексті

функціонування інших структур. Ґрунтовними є статті М.Журби і його солідне дослідження [10], прямо пов'язане з вказаною темою, втім окремі аспекти міжнародної співпраці Українського Товариства ЧХ, особливо в 1920-ті роки, потребують більш поглибленого опрацювання.

Діяльність УТЧХ в військово-оборонній і гуманітарній галузях відображена в збірниках законодавчих актів та постанов Головної управи Товариства, а також у виданнях довідкового характеру [7; 26; 27; 28; 34; 35]. Цінні дані щодо військово-санітарних місій місцевих представництв Червоного Хреста в Україні викладено у річних звітах ГУ УТЧХ і у річних звітних доповідях ЦК Червоного Хреста УСРР [2; 13; 14; 15; 16; 17; 32].

Загалом, джерельна база є репрезентативною і може стати основою для поглибленого дослідження міжнародних контактів УТЧХ в 1920-ті роки.

Завдання статті:

1. Показати обставини створення УТЧХ і окреслити основні напрямки діяльності.
2. Висвітлити конкретні форми взаємодії Українського Товариства ЧХ з різними міжнародними організаціями.
3. Відтворити зміни в міжнародній активності УТЧХ, пов'язані з ідеологічно-політичними трансформаціями в СРСР.

Виклад основного матеріалу дослідження. Датою постановня Українського Товариства Червоного Хреста можна вважати 18 квітня 1918 р., коли за пропозицією Всеукраїнського з'їзду лікарів у Києві на основі діючих на території України місцевих товариств Російського Червоного Хреста – було засновано Українське Товариство Червоного Хреста. Серед організаторів і членів ЦК Товариства були знані в той час українські лікарі Є.Лукашевич (1871–1929) та Б.Матюшенко (1883–1944).

«Бюлетень» УТЧХ за 1923 р. містить стислий виклад формування інституції. Відмічено, що співробітниками Товариства було сформовано

об'ємний архів п'ятирічного існування організації, включно з відомостями про «...зв'язок із закордонними червонохресними організаціями у 1919–1920 рр.» [20, с. 20]. В цілому, перше п'ятиріччя функціонування УТЧХ, тобто 1918–1923 рр. – було найбільш інтенсивним та результативним.

Доповідна записка «5 років праці Українського Червоного Хреста», авторства члена Головної Управи УТЧХ лікаря І.Холодного, віднайдена в архівних фондах – є одним з перших документів з історії постання Товариства. «Записку» було підготовлено восени 1923 р., але вона показувала роботу Товариства в часи воєнного протистояння та голоду, зокрема і в сфері міжнародної допомоги: «В 1918 році робота його (Товариства – авт.), головним чином, йшла по обслуговуванню великих мас полонених, які неорганізованим потоком йшли через Україну з Австрії і Німеччини, полонених, які верталися до Австрії і Німеччини і біженців, яких війна зогнала з їх осель, і які, після кінця її, верталися на Волинь, Галичину і в Польщу» [31, ф. 283, оп. 1, спр. 75, арк. 72]. Тому на той час УТЧХ саме підтримку і захист військовополонених визначив як одну з головних своїх функцій, тож в таборах члени Товариства надавали полоненим матеріальну, санітарну, юридично-правову допомогу.

Надзвичайно необхідними і ефективними виявились дії співробітників УТЧХ для опіки над інвалідами, безпритульними та дітьми-сиротами, з подолання голоду та епідемій, розгортання притулків, госпіталів, бань, кухонь та їдалень. Протягом 1919–1920 рр. УТЧХ було вимушене активно діяти для протидії епідемії тифу і масового захворювання на сухоти. Через залізничні станції від біженців і військових – хвороби фактично безперешкодно поширювались на великі території, і ці проблеми УТЧХ намагалось здолати швидкою організацією протиепідемічних та дезінфекційних загонів і системи санаторно-лікарняних закладів по губерніях, про що, зокрема, в липні 1920 р. в своєму листі зазначав нарком охорони здоров'я УСРР М.Гуревич [31, ф. 342, оп. 1, спр. 81, арк. 17]. У підпорядкуванні Товариства було 5 протиепідемічних

і 2 хірургічних госпіталі в Києві, польові госпіталі у Черкасах, Бердичеві, Рівному, Проскуріві, Коростені, Жмеринці, Козятині та ін. містах, 2 протиепідемічні госпіталі в Конотопі і евакуаційний госпіталь і Одесі. Важливим було врахування закордонного досвіду, тому 30 грудня 1920 р. до НКОЗ УСРР надійшло клопотання про відрядження до Німеччини місії з 10 осіб (в складі: професор І.Файншмідт, доктори Г.Рубінштейн, Е.Скловський та ін., на чолі з І.Холодним) для обміну знаннями і вдосконалення санаторно-курортної та санітарно-медичної справи.

У 1921 р. правління УТЧХ переїхало в Харків, де в тісній взаємодії з міжнародними організаціями енергійно працювало над створенням мережі їдалень для порятунку голодуючого населення південних губерній України. «Деякі чужоземні організації допомоги, побачивши ретельність роботи, організаційні можливості і дешевість його апарату, – відзначав І.Холодний, – відкинули первісну думку мати свій апарат на периферії і цю роботу також передали Українському Червоному Хрестові. В їдальнях, які було організовано Українським Червоним Хрестом з Місією Нанесена і з Міжнародною спілкою допомоги дітям було нагородовано біля 300000 чоловік. Кількість виданих обідів досягла 6 000 000» [31, ф. 283, оп. 1, спр. 75, арк. 73]. На початку лютого 1922 р. Запорізький губвиконком повідомляв ЦК допомоги дітям при ВУЦВК про відкриття УТЧХ громадської їдальні, хоча реальна допомога з-за кордону почала прибувати навесні 1922 р., а координацію роботи міжнародних та українських організацій вдалось налагодити аж влітку 1922 р. [4, с. 91, 129, 149, 152].

Катастрофічні соціальні втрати через голод в Україні в 1921–1923 рр. призвели до розгортання діяльності міжнародних організацій – активізувались Американська менонітська допомога, місія Ф.Нансена, Міжнародна робітнича допомога, МСДД, «Вереліф», «Джойнт», Американська Адміністрація Допомоги (АРА) (доречно зазначити, що після згорання діяльності АРА в

Південній Україні наприкінці 1922 р., більша частина їдалень цієї організації, були передані саме УТЧХ – авт.) та ін. Вони підтримували прямі контакти з «Українхрестом», працювали через його мережу та за його підтримки, а також за узгодженням з місцевою адміністрацією.

В другій половині 1922 р. в УСРР активну діяльність розгорнули представництва Червоних Хрестів кількох європейських країн. Приміром, від середини грудня 1922 р. до квітня 1923 р. представники Шведського ЧХ щомісяця розподіляли майже 137 тис. продовольчих пайків; Швейцарський ЧХ з серпня 1922 р. до березня 1923 р. видав 510 тис. пайків; Німецький ЧХ забезпечив технічну допомогу для обробки селянських земель, передав автомобіль і кілька тракторів, виділив майже 3 тис. крб на медикаменти та 18 тис. крб на насіння; Чехословацька місія ЧХ роздала 2,1 млн. пайків [4, с. 191–193]. Така допомога була життєво потрібною, але абсолютно недостатньою, на що вказується в листі керівника одноіменної місії Ф.Нансена до керівництва УТЧХ: «Єдине, про що жалкую, що не було можливості зробити більше, не можна було задовольнити усі потреби голодуючого населення» (січень 1923 р.) [23, с. 111].

Оцінюючи міжнародні контакти УТЧХ у 1922/23 рр., І.Холодний вказував: «В міжнародній сфері Український Червоний Хрест, якого юридично ще не прийнято до міжнародної сім'ї Червоних Хрестів, завдяки небажанню швейцарського уряду погодитись на підписання урядом УСРР Женевської конвенції, фактично з'являється в повні визнаною організацією. З самого початку свого існування він виступив в тісні ділові зносини з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста в Женеві, який багато допомагав в його праці. Допомагав під час евакуації полонених з Турції, Австрії і Німеччини, куди посилалися спеціальні місії Українського Хреста, допомагав і в справі постачання ліками. Завдяки допомозі Міжнародного Комітету Червоного Хреста, Українхрестові пощастило привезти з-за кордону в 20-му році в часи

найбільшого медикаментозного голоду 18 вагонів ліків і санмайна і в 22-му році знову декілька вагонів ліків. Міжнародним Червоним Хрестом, так само, як місією Нансена і Міжнародною спілкою допомоги дітям було зроблено широку допомогу і підтримку в роботі за кордоном в 22-му році для пропаганди ідеї допомоги голодним» [31, ф. 283, оп. 1, спр. 75, арк. 74]. Тобто, на думку І.Холодного, Українське Товариство ЧХ мало повноцінну взаємодію з МЧХ, хоча Женевські конвенції 1864 та 1907 років не були підписані, відтак юридичного статусу члена міжнародного червонохресної співдружності Українське Товариство не мало.

Опублікований у 1925 р. офіційний звіт УТЧХ за 1923/24 р. – також наголошує на прямих контактах української гуманітарної установи з міжнародними об'єднаннями. «Щодо зв'язку з національними хрестами закордоном, з Міжнародним Комітетом Червоного Хреста, а також з благодійними організаціями інших країн, то він, порівнюючи з 1922/23 р. ... дуже зменшився й тепер переводиться головним чином Міжнародним Комітетом Червоного Хреста та Міжнародною спілкою допомоги дітям. Міжнародний Комітет, що офіційно не прийняв Українхрест до своїх членів, фактично рахується з нашою організацією, як з рівноправною іншим своїм дійсним членам» [2, с. 3]. Засвідчуючи фактичне членство в МЧХ, функціонери українського філіалу в той же час не замовчували юридичної меншовартості Українського Товариства. Порівняння документів (довідки І.Холодного та офіційного звіту) – підтверджує пік соціально-організаційної роботи УТЧХ в часи «голодної кампанії» і суттєве зменшення активності у 1923/24 р. «Із закордонних благодійних організацій за відчитний період, – вказує звіт, – працювало на Вкраїні дві – Міжнародна спілка допомоги дітям (МСДД) та Всесвітня єврейська організація допомоги (ВЕРЕЛІФ). Обидві вони працювали не самостійно, а через Українхрест – дотації давали дитячим

установам. Українхрест в минулому році вступив до членів Міжнародної спілки допомоги дітям» [2, с. 5].

Доречно згадати, що в Польщі, Німеччині, ЧСР та в інших країнах працювали філії Червоного Хреста, створені українськими політемігрантами. Відношення очільників УТЧХ до них було негативним. «Уповноважені Українхреста, – доповідав восени 1923 р. І.Холодний, – брали участь в трьох Міжнародних конференціях Червоного Хреста. Дякуючи авторитету, яким користується Український Червоний Хрест за кордоном, йому, без великих труднощів пощастило зліквідувати цілу низку самозваних організацій, що працювали в головніших центрах Європи і Америки, які прикривалися ім'ям Українського Червоного Хреста і вели контрреволюційну роботу. Уповноважені Українхреста в Берліні, Римі і Лондоні користуються повним визнанням і успішно ведуть там роботу Українського Червоного Хреста» [31, ф. 283, оп. 1, спр. 75, арк. 74]. Міжнародні гуманітарні об'єднання воліли взаємодіяти з державними та громадськими організаціями УСРР, а не з емігрантськими товариствами, хоч вони і здійснювали аналогічну діяльність.

Радянськими репрезентантами УТЧХ в Європі, а також в Канаді та Сполучених Штатах – були так звані уповноважені, тобто офіційні представники і їх особиста репутація та впливовість – визначали непорушність і тривалість міжнародних зв'язків. Правління УТЧХ очолював П.Лінніченко, але питання міжнародної співпраці незмінно покладалось на заступника І.Холодного, якому, як уже зазначалось, багато часу доводилося перебувати у відрядженнях за кордоном. Оскільки в кінці літа 1924 р. він перебував у відпустці – просив керівництво, щоб міжнародними контактами займалась О.Раковська [31, ф. 283, оп. 1, спр. 75, арк. 519] (дружина Х.Раковського – колишнього голови Раднаркому УСРР, дипломата, якій довелося розділити його трагічну долю в часи сталінського терору [3, с. 44, 250]). У звіті УТЧХ за 1923/24 р. міститься така інформація: «З числа наших представників

закордоном за відчитний період, енергійну діяльність розвернула лише тов. Раковська в Лондоні, що за цей час зібрала до 20000 крб. і переслала їх до Головної Управи частково готівкою, а на другу частину купила всілякі ліки та медичну літературу» [31, ф. 1, оп. 3, спр. 186, арк. 3].

9 липня 1926 р. президія ЦК УТЧХ звернулась до О.Раковської для надання детального звіту про роботу Лондонського представництва, а І.Холодний займався упорядкуванням документів для МЧХ щодо міжнародного визнання Українського Товариства ЧХ [31, ф. 1, оп. 3, спр. 336, арк. 119].

Представником УТЧХ у Канаді та США була дружина І.Кулика – уповноваженого Наркомзовнішторгу та НКзакордонсправ СРСР, дипломата, письменника. «Закордонна робота УЧХ зосереджувалась в Парижі, – вказувалося у звіті за 1925/26р., – і переводилась нашим уповноваженим т.Раковською. Діяльність її поширювалася і на Англію, і почасти на Канаду, де була уповноваженим т. Кулик. Зв'язок з Міжнародним Комітетом та Всесвітнім товариством допомоги дітям не переривався» [32, с. 4]. Молдавська АСРР, яка входила до складу УСРР, організувала у 1925 р. власне Товариство Червоного Хреста, зосередивши увагу на санітарно-медичній допомозі [33].

Міжнародна комунікація УТЧХ здійснювалась переважно в формі контактів з громадськими об'єднаннями інших держав, особливо з національними товариствами Червоного Хреста, тобто фактично відбулося визнання його організаційно-функціонального статусу, однак юридичне підтвердження визначалось позицією ЦК МЧХ та керівництва СРСР. Зв'язки УТЧХ з закордонними товариствами у цей період були оперативними і ефективними, оскільки Українське Товариство було порівняно самостійним, водночас – досить значними були соціальні наслідки голоду. Нагальні проблеми важливо було вирішувати в терміновому порядку, а юридичні формальності – відстрочити на майбутнє.

«Мирний період» діяльності УТЧХ, який, за деякими оцінками, припав на 1926 р. (оскільки саме його осередки були задіяні для подолання соціально-побутових наслідків недороду 1924 р.) – виділявся активністю та способами взаємодії з закордонними організаціями. Однак, постали ідеологічні чинники, які доповнилися ускладненням відносин між Союзом РСР та окремими країнами Європи, що перешкоджало вступу УТЧХ до МЧХ та його участі в роботі інших гуманітарних ініціатив.

16 квітня 1925 р. Комісія по кодифікації при НКЮ УСРР прийняла статут УТЧХ зі змінами, які демонстрували дотримання основних засад МЧХ: «Товариство Українського Червоного Хреста, засновано відповідно з Женевською конвенцією 1864 року та 1906 року і Гаазькою конвенцією 1907 року, постановами Міжнародних конференцій Червоного Хреста і керується законами та постановами уряду УСРР» [31, ф. 342, оп. 2, спр. 628, арк. 29].

Визнаючи дієвість роботи УТЧХ, радянська влада забезпечила законодавчу основу для різних відрахувань для його діяльності. Відтак, «Українхрест» зростав кількісно: у 1923 р. Товариство охоплювало 1000 осіб, а вже у 1927 р. – кількість членів досягла майже 300 тис. осіб, бюджет зріс з 1,2 млн крб. у 1923/24р. до 4 млн крб. [5]. Розширювалась і мережа осередків УТЧХ в Україні, відтак членські внески суттєвим чином зміцнювали фінансову основу Товариства. Станом на 1926 р. бюджет УТЧХ складав 10 млн (значно більше від Італії, Франції та Польщі разом взятих), а в США становив 20 млн, в Японії – 18 млн, в РСФРР – 8,1 млн зол франків [5].

УТЧХ видавало «Бюлетень», де подавалися хроніка діяльності МЧХ, МСДД, висвітлювалася робота національних Червоних Хрестів, Уповноваженого радянського Червоного Хреста закордоном тощо [11].

Середина 1920-х рр. позначена спробами реформування міжнародних товариств Червоного Хреста та уніфікацією роботи Червоних Хрестів

радянських республік. У 1925 та 1927 р. було проведено I і II з'їзди комітетів УТЧХ. Одночасно працювали Ліга товариств Червоних Хрестів та Міжнародний комітет Червоних Хрестів, які в цілому були орієнтовані на вирішення санітарно-медичних проблем, і навіть конкурували між собою. Обговорення необхідності їх об'єднання підштовхнуло до ідеї провести конференції в Берні (16 листопада 1926 р.) та в Парижі (4 травня 1927 р.), щоб оформити Всесвітню Лігу Червоних Хрестів [31, ф. 1, оп. 3, спр. 336, арк. 120]. Контакти між УТЧХ та МЧХ в цей час, незважаючи на плани по реорганізації, не переривалась. Так, 2 лютого 1927 р. МК ЧХ звернувся до Виконкома Спілки товариств Червоного Хреста та Червоного Півмісяця сформувати статистичні показники щодо дитячої безпритульності в Україні, для координації спільної допомоги [31, ф. 283, оп. 1, спр. 424, арк. 17].

Репрезентанти МЧХ та МСДД були запрошені на II з'їзд комітетів УТЧХ, який було проведено 25 травня 1927 р. у Харкові. В УСРР, спираючись на оприлюднену на з'їзді відомчу статистику – функціонувало 662 осередки УТЧХ (503 з них – сільські) [19]. Делегати з'їзду привітали присутнього на з'їзді делегата від МСДД М.Верліна (згодом він забажав ознайомитись з функціонуванням Курязької колонії на Харківщині [31, ф. 283, оп. 1, спр. 424, арк. 40], де працював відомий педагог А.Макаренко). Виступи на з'їзді керівників УТЧХ та ВУЦВК засвідчували розуміння факту організаційно-функціональних відмінностей між УТЧХ та МЧХ. «Поруч того як організації Червоного Хреста на Заході втягували до своєї роботи молодь, – вказував голова президії УТЧХ П.Лінніченко, – маючи на меті відвести її увагу від революційного руху, в той час радянський Червоний Хрест навчає її гігієнічним звичкам та виховує з них громадських робітників» [9]. А у виступі секретаря ВУЦВК А.Буценка прозвучали твердження і вислови, які прямо вказували на ускладнення міждержавних взаємин: «Наше завдання – довести справжні завдання червонохресним організаціям Німеччини, Англії та Франції,

щоб вони не допомагали військовим готуванням капіталістичних держав до нової світової різанини» [8].

Політично-ідеологічні висновки про роботу певних міжнародних структур з боку радянського керівництва не були випадковими, і УТЧХ насправді виявилось «червоним». В тогочасній пресі почали публікуватись матеріали, де обґрунтовувались відмінності функціональних основ роботи УТЧХ та МЧХ. До прикладу, К.Гордієвич – автор кількох статей, присвячених діяльності Українського Товариства ЧХ, наголошував: «...На цілком інших принципах збудовано червонохресні організації в СРСР. Взявши за основу Женевську конвенцію, радянські червонохресні організації, як громадська частина класу робітництва та її спільника – селянства, що панують в нашій країні, в усій своїй діяльності, починаючи з організаційних форм та принципів і закінчуючи практичними методами роботи, керуються класовим принципом і прагнуть не «виявляти милосердя», а допомагати державі боротися з соціальними болячками пролетаріату та селянства в цілому» [5]. Висловлені думки базувалися на ідеологічних засадах пролетарського інтернаціоналізму, а загалом – відображали класове, а не цивілізаційне розуміння функціонування товариств Червоного Хреста.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, проаналізувавши архівні матеріали та періодику тих років – можна стверджувати наявність двох етапів діяльності УТЧХ у 1920-х роках, які відрізняються інтенсивністю міжнародних контактів, видами і методами роботи. Перший окреслюється 1918–1923 роками, коли соціальна допомога надавалась військовополоненим, біженцям, інвалідам, безпритульним дітям і сільським мешканцям голодуючої південної України. Ця діяльність була критично необхідною в тогочасних умовах, а її результатом став порятунок тисяч людей і покращення умов життя значної маси знедолених. Саме тоді відбулось фактичне визнання УТЧХ міжнародними громадськими

об'єднаннями (АРА, «Джойнт», місія Фрїтьйофа Нансена тощо) та МЧХ і його асоційованих членів – червонохресних товариств Німеччини, Швейцарії, Швеції, Данії, ЧСР, Польщі та ін. країн. Другий етап охоплює 1924–1928 роки, і його визначальною ознакою стало скорочення безпосередніх оперативних контактів УТЧХ з місіями Червоного Хреста європейських держав на території УСРР, від'їзд багатьох представництв на батьківщину, фокусування на внутрішніх санітарно-медичних завданнях, що пояснюється змінами як у внутрішній, так і в зовнішній політиці СРСР.

Міжнародні зв'язки УТЧХ здійснювались через власних уповноважених у європейських країнах, США і Канаді, проголошувалось прагнення юридичного входження до МЧХ. Статут УТЧХ і Положення про УТЧХ визнавали принципи Женевської конвенції 1864 р. та наступних міжнародних угод в сфері червонохресного руху. Серед причин, які заважали офіційному приєднанню до Женевської конвенції та до інших міжнародних угод – було ставлення окремих очільників європейських країн, посадовців Міжнародного комітету МЧХ та чітка ідеологізація діяльності радянської мережі товариств Червоного Хреста, її уніфікація та концентрація управлінських структур у Виконкомі Спільки Червоних Хрестів та Півмісяців СРСР. Відтак, як уже зазначалось: друга половина 1920-х рр. виявилася менш діяльною для УТЧХ у міжнародній сфері, порівняно з попередніми роками (втім, це було притаманно і для міжнародних організацій).

Наявна база джерел, опублікованих документів і наукових праць дозволяє окреслити перспективи подальших досліджень сфери міжнародної активності УТЧХ: вивчення юридично-правового і документального забезпечення міжнародних зв'язків Товариства, поглиблене опрацювання біографічної складової, а з додатковим залученням зарубіжних джерел та літератури – формування конкретних знань про форми і обсяги допомоги від

міжнародної спільноти, що була надана через структури і за безпосередньої участі Українського Товариства Червоного Хреста.

Список використаних джерел та літератури

1. Аврашов В.М. Про Червоний Хрест / В.Аврашов. К. : ЦК УТЧХ, 1971. 78 с.
2. Відчит Товариства Українського Червоного Хреста за 1923/24 рік. Х. : Видання Головної Управи, 1925. 48 с.
3. Волковинський В.М. Християн Раковський. Політичний портрет / В.М.Волковинський, С.В.Кульчицький. К. : Політвидав України, 1990. 266 с.
4. Голод 1921–1923 років в Україні. Збірник документів і матеріалів. К. : Наукова думка, 1993. 240 с.
5. Гордієвич К. Червоний Хрест / К.Гордієвич // Вісті ВУЦВК. 1927. 12 лип.
6. Грибан О.Г. Діяльність Українського товариства Червоного Хреста (20–30-ті роки ХХ ст.): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / О.Г.Грибан. – К., 2015. 22с .
7. Довідник Червонохрестного робітника. Х. : ГУ УТЧХ, 1925. 82 с.
8. Другий Всеукраїнський з'їзд Червоного Хреста // Вісті. 1927. 26 трав.
9. Другий Всеукраїнський з'їзд Червоного Хреста // Вісті. 1927. 27 трав.
10. Журба М.А. Міжнародні зв'язки українського Червоного Хреста / М.А. Журба. К. : Леся, 2007. 212 с.
11. Закордонний Бюлетень ЦК Червоного Хреста УСРР. 1927. №1–2 (15 квітня – 1 травня).
12. Захаренко К. Про Червоний Хрест / К. Захаренко. Х. : Медвидав, 1927. 60 с.

13. Звіт про діяльність Товариства Червоного Хреста УСРР за 1926–1927 роки. Х. : ЦК УТЧХ, 1928. 90 с.
14. Звіт за 1925–1926 роки про діяльність Товариства Червоного Хреста УСРР. Х. : ЦК УТЧХ, 1927. 68 с.
15. Звіт ЦК Червоного Хреста УСРР за 1925–1926 роки. Х. : ЦК УТЧХ, 1927. 67 с.
16. Звіт про діяльність Червоного Хреста УСРР за 1927–1928 роки. Х. : ЦК УТЧХ, 1929. 40 с.
17. Звіт про діяльність Червоного Хреста УСРР за 1928–1929 роки. Х. : ЦК УТЧХ, 1931. 44 с.
18. Зубко В.Ф. 100 років діяльності Товариства Червоного Хреста / В.Ф.Зубко. – К. : Медвидав, 1967. 32 с.
19. І.В. Діяльність Українського Червоного Хреста // Вісті ВУЦВКу. 1927. 26 травня.
20. Історія Українхреста // Бюлетень. 1923. №1–2.
21. Карабін О.Ю. Полонені австро-угорської та німецької армій в Наддніпрянській Україні (1914–1918 рр.). Дис... канд. іст. наук: 07.00.02 / О.Ю.Карабін. Черкаси, 2025. 270 с.
22. Кармалюк С.П. Діяльність організацій ЧХ в Україні в 1867–1920 рр.: автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / С.П.Кармалюк. Чернівці, 1998. 19 с.
23. Крамар О. Формування світоглядних стереотипів як складова міжнародної діяльності громадських об'єднань України (1922–1930 роки) / О.Крамар // *Українознавство*. 2009. №1. С. 109–113.
24. Литовченко Т.А. Військово-оборонна діяльність Українського Товариства Червоного Хреста у 1918–1939 роках: автореф. дис... канд. іст. наук: 20.02.22 / Т.А.Литовченко. К., 2006. 19 с.

25. Матяш І. Іноземні представництва в радянській Україні (1919–1991): протистояння і співпраця / І.Матяш. К. : Інститут історії України НАН України, 2020. 503 с.
26. Про Червоний Хрест. Х. : Медвидав, 1931. 64 с.
27. Рожков М.В. Міжнародна діяльність Товариства Червоного хреста УСРР в 20-30-і рр. ХХ століття / М.В.Рожков // *Наукові праці історичного факту Запорізького національного університету*. 2013. Вип. 36. С. 130-133.
28. Справочник Червонохрестного робітника. Х. : Вид-во Головної Управи УЧХ, 1925. 82 с.
29. Українхрест. Статті та матеріали: Збірник, ч. 1. Х. : ГУ УТЧХ, 1925. 28 с.
30. Холодний І.І. Гуртки першої медичної допомоги / І.І.Холодний. Х. : Друкарня ім. Фрунзе, 1927. 29 с.
31. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України).
32. Червоний Хрест. Звіт про діяльність за 1925–26 рік. Х. : Видання ЦК Ч.Х. УСРР, 1927. 68 с.
33. Червоний Хрест на Молдавщині // *Вісті ВУЦВК*. 1927. 18 лип.
34. Что такое Украинский Красный Крест. О. : Одесский комитет УОКК, 1926. 20 с.
35. Що таке радянський український Червоний Хрест і що він повинен робити на селі. Х. : ГУ УТЧХ, 1925. 12 с.
36. Ящук О.Ю. Міжнародні зв'язки Червоного Хреста України (1922-2014): автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.01 / Ящук О.Ю. К., 2017. 22 с.